

ERSTES BURGENLÄNDISCHES FAMILIENNAMENBUCH**[Első burgenlandi családnévkönyv]****Szerkesztette: ISOLDE HAUSNER – CHRISTIANE M. PABST – ERWIN SCHRANZ
Burgenländisch-hianzische Gesellschaft, Oberschützen, 2011. 256 lap**

A német nyelvű kötet sajátosan elegyít két műfajt: a tudományos igényű névkutatás eredményeit közlő tanulmányokat és a saját neve iránt érdeklődő olvasóközönségnek szánt, több mint 1300 burgenlandi családnevet tartalmazó családnévtárt.

Az egykor a történelmi Magyarország részét képező, 1920 óta osztrák fennhatóság alatt álló Burgenland Ausztria legkisebb tartománya, igazi határvidék: északon Szlovákiával, keleten Magyarországgal, délen Szlovéniával határos. Ma lakóinak több mint 90%-a német anyanyelvű. A két legnagyobb nemzeti kisebbség a burgenlandi horvátok (kb. 6,1%) és a magyarok (kb. 1,8%) közössége, bár a kisebbségi szervezetek ennél jóval magasabbra teszik a népcsoportok lélekszámát. A régió tehát történelmi múltjából adódóan sokszínű, ennek megfelelően soknyelvű az itt található családnévanyag is.

A szerkesztők előszavukban hangsúlyozzák, hogy a kötet hiánypótló mű, amelynek létrejöttéhez hozzájárult az Oberschützenben (Felsőlövvön) 2008-ban és 2009-ben rendezett két névtani tanácskozás, illetve a bécsi egyetemen 2008–2009-ben tartott névtani szeminárium (Familiennamenforschung am Beispiel Burgenland – Családnévkutatás Burgenland példáján keresztül), amelynek néhány záródolgozata szintén a kötet részét képezi.

A bevezetőt követő első két tanulmány a családnévhasználat történeti szempontjait tárgyalja. Az első tanulmányban (7–15) ERWIN SCHRANZ (a kötet egyik szerkesztője) rövid áttekintést nyújt a német (osztrák) családnevek kialakulásáról, majd bemutatja a családnévviselés névpolitikai-jogi szabályozását. Leírásában utal különlegesnek tekinthető külföldi példákra is, például a magyar *-né* asszonynévképzőre, a kínai és koreai családnevek nagy megterheltségére, a szláv nyelvekben létező nőnév-képzőkre és apai nevekre, illetve az izlandi családnevek hiányára is.

A következő tanulmányban (16–23) JOHANN SEEDOCH a történeti források segítségével mutatja be a burgenlandi családnevek alakulását a 13. századtól kezdve. Példáit a burgenlandi oklevéltár köteteiből meríti, de forrásai között számos magyar mű is szerepel. A középkori Wiener Neustadt (Bécsújhely), Eisenstadt (Kismarton) és más burgenlandi települések 13–15. századi névanyagában német és magyar etimonú nevek fordulnak elő latin névkiegészítőkkal (*dictus, de* stb.), Oberwart (Felsőőr) 1463-as családnévanyagában viszont szinte kizárólag magyar családnevek szerepelnek: *Egyed, Adorjan, Lukacs, Benedek, Gedöcs* stb.

A történeti szempontok ismertetése után három írás foglalkozik a családnévkutatás nyelvtudományi kérdéseivel. ISOLDE HAUSNER (24–38) az ausztriai névkutatás történetét és jelenét mutatja be. Kitér az egyes ausztriai tartományokban elért névtani eredményekre, felsorolja a regionális osztrák családnévtárakat, külön hangsúlyozva a burgenlandi családnévközlések és -földolgozások eddigi hiányát. Az országos áttekintés után néhány név jellemző földrajzi elterjedését ábrázolja a világhálón föllelhető Geogen-térképek segítségével, majd ritkább családnevek példáján keresztül utal a családnevek művelődéstörténeti

szerepére. A migrációval Ausztriába került családnevek között magyar példák is szerepelnek (*Halász, Nagy, Pandur*).

GÜNTHER STAFANITS (39–54) az észak-burgenlandi családnévanyagot, míg ELFRIEDE LENZ (55–64) a tartomány déli területeinek családneveit veszi górcső alá. Mindkét szerző a községeknek kiküldött kérdőívek segítségével kísérte meg a leggyakoribb családnevek összegyűjtését. A kérdőíveken megjelenő válaszok híven tükrözik a háromnyelvű régió nyelvi-nemzetiségi összetételét: az egyes településeken számos német családnév mellett sok horvát (*Dragschütz/Dragsisch/Dragsits, Gollubits, Werkovits* stb.) és magyar (*Horvath, Laczko, Seper, Szabo* stb.) családnév is előfordul a leggyakoribbak között. A szerzők ezt követően a kérdőívek segítségével összegyűjtött gyakori családneveket a német családnév kutatásból jól ismert motivációs csoportokba sorolják be: személynévi eredetű, foglalkozásnévből, származási vagy lakóhely alapján kialakult, illetve ragadványnévi eredetű családneveket különböztetve meg. A dél-burgenlandi családnevek között gyakori a magyar kapcsolatokról árulkodó *Toth, Tallian* és *Unger*. Néhány név etimológiai ismertetése meglehetősen meglepő eredményt hoz: ilyen például a *Hotwagner* névnek a magyar *Hatvan* helynévből való származtatása (!).

A nyelvi kapcsolatokat bemutató fejezet első tanulmánya (65–82) VINCZE LÁSZLÓTÓL származik, aki – meglehetősen részletes történeti-migrációtörténeti bevezetés után – a magyar családnévanyagot a Burgenlandban is előforduló nevek példáján keresztül mutatja be. Az ausztriai előfordulások forrása a 2008–2009-es tartományi telefonkönyv volt. A településenként bemutatott magyar eredetű családnevek esetében szembevetendő az ékezetek hiánya (*Horvath, Kovacs, Pinter, Szabo* stb.), valamint a Magyarországon is leggyakoribb családnevek előfordulása mellett néhány regionálisan jellemző, ritkább családnév fölbukkanása: *Bacs, Böö, Czompo, Guba, Kozar, Pelikan* stb. Ezt követően a szerző áttekinti egyes burgenlandi magyar családnevek történeti alakváltozatait, illetve ezen keresztül a legjellemzőbb kontaktusjelenségeket.

WALTER DUJMOVITS (83–8) a Güssing (Németújvár) környéki horvát nyelvszigetek családnevein keresztül mutatja be a falusi lakosság állandóságát történeti források, korábbi és újabb gyűjtések alapján. A gyakori horvát eredetű családnevek mellett itt is fölbukkan néhány magyar elem (pl. *Laky, Tanczos*) a legmegterheltebb nevek körében.

NIKALUS BENCSICS (89–101) tanulmányában burgenlandi horvát és magyar családnevek jelentéstani-motivációs csoportosítását végzi el. Feltűnő a horvát családnevek körében az állatnevekből kialakult elemek csoportja (*Golubits, Kossits, Ribarits, Vukits* stb.). A tanulmánynak van néhány elgondolkodtató részlete: a *Tóth* (sic!) nevet például a horvát családnevek közé is besorolja (91), míg a magyar származású (és nyelvű) cigányok családneveivel kapcsolatban – CLAUDIA MAYERHOFER 1988-ban megjelent „Dorfzigeuner” (Falusi cigányok) című könyvére hivatkozva – megjegyzi: „A roma csoportok tagjai Magyarországon inkább leereszkedő neveket kaptak: *Baranyai, Csizár, Czigány, Hegedűs, Horváth, Rigó, Sárközi, Szarka, Vajda, Vörös*” (98; saját fordítás: Sz-K. A.).

JOSEF VLASITS (102–8) szintén a horvát családnevek vizsgálatának szenteli tanulmányát. A horvát családnevek morfológiai jellegzetességeinek bemutatása után szemantikai csoportokba rendezve tárja elénk a leggyakoribb burgenlandi horvát neveket. A szerző végül röviden kitér a horvát–magyar és horvát–német ortográfiai hatásokra is.

A kisebbségi csoportok neveivel foglalkozó utolsó írás GERHARD BAUMGARTNER-nek a burgenlandi zsidók és cigányok család- és utóneveiről szóló tanulmánya (109–24). A szerző először áttekinti a burgenlandi zsidó közösségek történetét a 13.-tól a 19. századig,

majd 19. századi források (a zsidó közösség adóbefizetési listái) alapján mutatja be a névanyagot. Figyelemre méltó, hogy a névviselők között számos magyar utónevű is szerepel (*Dr. Fischer Miksa, Kohn Gyula, Resenberg Sandor* stb.). A családnevek motivációs-jelentéstani csoportjainak nagy része megegyezik az osztrákok által viselt nevekkal, de van néhány, a zsidó közösségre jellemző név: *Kohn, Löwy, Ebenspanger, Glaser, Perlhälfte*. Ezt követően a szerző adalékokat szolgáltat a burgenlandi cigányok történetéhez: 17. századi forrásokat, például cigányoknak kiállított szabadságleveleket idéz a Batthyány-család levéltárából. Az 1895–1945 közötti felsőri (oberwarti) anyakönyvekben cigányként megjelölt személyek család- és utónevét ismertette a szerző kiemeli az egyes nevek rendkívül magas megterheltségét. A magyar etimonú családnevek mellett egyébként egy-egy szláv és több német név is fölbukkan.

A tanulmányok utolsó csoportja a regionálisan jellemző családneveket tárgyalja. A kötet minden bizonnyal legizgalmasabb, egyben szakmailag is legmagasabb színvonalú írásai közé tartozik AXEL LINSBERGER (125–40) Pinkafeld (Pinkafő) jellemző neveit bemutató tanulmánya. A bécsi szerző a kötet többi tanulmányától eltérően nem a névgyakoriság „bűvöletéből” indul ki, hanem az adott településre jellemző (nem feltétlenül gyakori) neveket telefonkönyvi adatok alapján mutatja be olyan módon, hogy közben nem téveszti szem elől a régió teljes névanyagának arányait. Ebből a megközelítésből olyan – a magyar olvasóközönség szempontjából is rendkívül érdekes – családnevek bukkannak elő, mint a *Krutzler* (< magy. *kuruc*) vagy a keleti végek őrzésére utaló *Gamauf* és *Hochwarter*, illetve a helyi nyelvjárás jellegzetességeit mutató *Sauhammel*. A szerző a Geogenről le-töltött térképlapokkal szemlélteti több bemutatott családnév jellegzetesen regionális előfordulását.

NINA-MARIA SORGER (141–57) a Fertő-tó nyugati partvidékének családneveit mutatja be, szintén telefonkönyvi adatokra támaszkodva. A tíz települést (köztük Fertőrákost) átfogó ismertetés a településtörténet rövid fölvezetésével kezdődik, rávilágítva a migrációs viszonyoknak a mai családnévanyagot alakító szerepére. Az egyes családnevek etimológiáján és gyakoriságán kívül a Geogenről származó térképek megmutatják a név ausztriai elterjedését is; több esetben jellemzően burgenlandi névről van szó (pl. *Zehlbauer*). Különösen a Kismarton környéki településeken láthatunk számos példát a nyelvi kapcsolatok családnévalakokat is alakító szerepére (pl. *Szorger, Flaizig*).

JUDITH ABRAHAM tanulmánya (158–85) Eisenstadt (Kismarton) családneveit mutatja be és elemzi, szintén magas színvonalon, a többi tanulmánytól eltérő módon népességnyilvántartási adatokra támaszkodva. A szemléletesen összeállított táblázatokból kitűnik, hogy a leggyakoribb ausztriai nevek alig játszanak szerepet a város névanyagában, ezzel szemben a legmegterheltebb 39 családnév 13%-a magyar eredetű (*Horvath, Nemeth, Szabo, Kovacs, Pinter, Kiss* – a gyakoriság sorrendjében). A Geogen-térképek itt is több név esetében igazolják a regionális jelleget.

A kötet záró tanulmányában (186–202) az egyik szerkesztő, CHRISTIANE M. PABST Szombathely családneveit ismerteti. Forrásul a szombathelyi telefonkönyv-bejegyzések szolgálnak, amelyek szemléletesen mutatják a magyar és német nyelv egymásra hatását a határmenti régióban. A tanulmány egyik fő célkitűzése a szombathelyi, illetve a határ túloldalán a burgenlandi családnévanyag kapcsolódási pontjainak bemutatása, különös tekintettel az írásképekben föllelhető kontaktusjelenségekre.

A tanulmányokat a kötet regiszterrésze követi (203–23), amelyben az egyes gyakori és/vagy jellemző burgenlandi családnevek mellett a tanulmányokra utaló oldalszámokat

találjuk meg. Ezek alapján visszakereshetők az adott nevekre vonatkozó leírások és térképek. A kötetet a jellemző burgenlandi nevek elterjedését illusztráló színes Geogen-térképlapok zárják (224–56).

A kiadvány, mint láttuk, némileg változó színvonalú tanulmányok segítségével ugyan, de átfogó képet nyújt e többnyelvű régió családnévkincséről. A valóban hiánypótló mű egyes írásaiban történeti, nyelvpolitikai, nyelvi jogi, dialektológiai és névtani szempontok egyaránt megtalálhatók; szinte minden szerző reflektál a német–horvát–magyar együttélésre és annak névtani lenyomataira.

SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ

**ГАЙНАЛКА ФИРИС: ПРЕЗВИСКА МАДЯРСКОГО
ПОХОДЗЕНЯ ПРИ БАЧВАНСКО-СРИМСКИХ РУСИНОХ**
[Firisz Hajnalka: Magyar eredetű családnevek a bács-szerémi ruszinoknál]
Bibliotheca Baltoslavica Budapestiensis 2.
ELTE Ukrán Filológiai Tanszék – Argumentum, Budapest, 2010. 373 oldal

Először UDVARI ISTVÁN hívta fel a figyelmet a bács-szerémi ruszinokra (vö. NÉ. 4: 81–4), s többek között foglalkozott nyelvük hungarizmusával is. FIRISZ HAJNALKA most a náluk előforduló magyar eredetű vagy annak vélt család- és ragadványnevekkel foglalkozik, pontosabban 199 család- és 66 ragadványnév áll vizsgáldásának középpontjában. (Vannak olyan nevek köztük, amelyek mindkét kategóriában előfordulnak; pl. *Кечкеш*, *Такач*.) Ez a mennyiség nem is sok, nem is kevés, mert a ruszinok más nyelvterületen is viselnek még ma is magyar neveket, amint arra már LEHOCZKY TIVADAR is felhívta a figyelmet 1881-ben megjelent munkájában (Beregvármegye monographiája, 3. kötet). Mivel a Névtani Értesítő (33: 274–7) közölte a szerző sikeresen megvédett doktori disszertációjának kivonatát, az ott már elmondottakkal most nem foglalkozom, hanem a megjelent könyv adataira, egyes megállapításaira próbálom a figyelmemet fordítani.

A szerző által elvégzendő gyűjtőmunka szerencsére nem jelentett nehézségeket, hiszen KOC SIS M. MIKOLA 1978-ban Újvidéken megjelent munkájából gyűjthette ki az élő és már kihalt neveket. A nevek magyarozatát lexikonszerű szócikkekben hozza, így áttekinthetőbbé is válnak az adatok. A szócikkek terjedelme érthetően nem egyforma: van köztük pár soros, de például a saját nevével két oldalon is foglalkozik, ami érthető „elfoglaltság”. A feldolgozásba nagy energiát fektetett a szerző, igen dicséretes módon. Etimologizálása során messze megy az időben, így eljut a honfoglalás előtti török kapcsolatokig (*Керекярта* ’Kerékjártó’), illetve a finnugor korig is (*Кевежду* ’Kövesdi’). Igyekszik elmondani minden körülményt, ami csak a névvel kapcsolatban felmerülhet, olykor feleslegesnek számíthatókat is. (Itt a kevesebb több lett volna.) Sok megbízható magyarázata van, ám a részletekben már nem olyan biztos. Forráskritikát nem alkalmaz (bár tudott volna mire építeni), ami különösen vonatkozik az internetről letöltött anyagokra, adatokra.